

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

1905

Ny följd * VIII årg.

Häft. 8.

DAGNY

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

REDAKTÖR: **LOTTEN DAHLGREN**

INNEHÅLL:

De kvinliga skrifbiträdena vid statens ämbetsverk.

F. E., Amalie Skram.

LOTTEN VON KREMER, Vårbild.

HENRIKA SCHEFFER, En dansk hälsovårdsanstalt.

Föreningen för sömmerskor. Återblick på ett tjugofemårigt arbete.

Litteratur: F. E., Berömda naturforskare med religiös världsåskådning af

A. BERGSTRAND. — L. D., Kvinnofrågan i Sverige 1845—1905 af

GURLI LINDER.

Föreningsmeddelanden.

Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Stockholm.

Vård af vuxna blinda-döfstumma. Upprop.

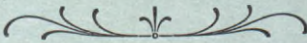
Stockholm, Aftonbladets tryckeri, 1905.

Handwritten signature or note in the bottom right corner.

Halskatarr,

hosta, håll och styng i bröstet kunna vid bristande vård och olämplig behandling lätt öfvergå till att blifva svåra och omöjliga att bota. Snar och skyndsamt behandling är därvid af stor vikt. I den bruksanvisning, som åtföljer hvarje flaska af fil doktor P. Håkanssons **SALUBRIN**, lämnas redogörelse för huru densamma Tydligt bör man dock icke uraktlåta att snarast anlita läkare för erhållande af fullständig ledning angående behandlingen.

sons **SALUBRIN**, lämnas redogörelse för huru densamma Tydligt bör man dock icke uraktlåta att snarast anlita läkare för erhållande af fullständig ledning angående behandlingen.

Ellen Fries' bibliotek

är öppet *alla hvardagar kl. 3—4 e. m.*

Biblioteket är mot skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem afgiftsfritt tillgängligt för kvinnor, som egna sig åt studiet af historia och närliggande ämnen.

Det är dessutom tillgängligt för Fredrika-Bremer-Förbundet.

Aktiebolaget Nordiska Kompaniet.

Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbörjade **Broderier** på siden-, kläde-, lärft- och yllestramalj, passande för **Dukar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Serveringsdukar m. m.** Mönster uthyras. Rekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

5 Regeringsgatan 5.

Nya Hushållsskolan.

(för bildade flickor). Grundad 1881.

Föreståndarinna: Fröken H. Cronius.

Nya Hushållsskolans Matsalar

Vestra Trädgårdsgatan 19.

Obs! Särskild matsal för fruntimmer.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS! Prisbelönta af Dräkt-Reformföreningen.

Skodon tillverkas äfven efter modern fason.

==== Allt arbete utföres noggrannt och af bästa material. ====

Reparationer verkställas väl och på bestämd utlofvad tid.

P. Gust. Pettersson,
52 Drottninggatan 52.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna vården af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrödda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(Lilla Nyggatan 27, expeditionstid 10—4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny placering af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarna blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå 54 Drottninggatan mottagas anmälningar till inträde i Förbundets

Sjuk-kassa.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af Förbundet, kunna blifva delägare i densamma.

Sjuksköterskor

med goda betyg öfver genomgångna lärokurser och utöfvad praktisk verksamhet finnas anmälda å Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå, 25 Tunnelgatan. — Allm. Tel. 82 11. Riks Tel. 68 98.

Aug. Magnusson

44, 46 & 48 Vesterlånggatan 44, 46 & 48

31 & 33 Stora Nygatan 31 & 33

(ingång endast från Vesterlånggatan)

STOCKHOLM

Min nya Afdelning

för

Hvita varor

erbjuder odisputabelt största urval af:

Duktyger, Handdukar, Linnelärfter
och alla slags **Hvita Väfnader.**

Almedals, Norrköpings (Tuppen) och
Gamlestadens samtliga Väfnader

ständigt på lager till *fabrikspris.*

Då helt stycke tages lämnas *extra rabatt.*

All slags Linnesömnad och Märkning
utföres *omsorgsfullt* å egna Atelierer.

För **Utstyrslar** ovilkorligen bäst och billigast.

Solida varor. Största urval.

Billigaste priser.

Aug. Magnusson,

STOCKHOLM.

De kvinliga skrifbiträdena vid statens ämbetsverk.

I förra häftets riksdagsöfversikt meddelades, att hr C. Lindhagen inkommit med en motion om utredning rörande de personers ställning, hvilka tjänstgöra som biträden inom statens ämbetsverk. Till denna motion har fogats ett tillägg, stödt på den af Fredrika-Bremer-Förbundet igångsatta undersökningen af den kvinliga tjänstepersonalens förhållanden, och då den promemoria, som bifogats motionen, innehåller resultatet af Förbundets statistiska utredning, må den här i sin helhet anföras.

*

Under hösten 1904 inlämnades till Fredrika-Bremer-Förbundet en skrifvelse, däri en del kvinliga amanuenser och e. o. biträden vid statens centrala ämbetsverk hemställde, att Fredrika-Bremer-Förbundet ville verka för att »i de ämbetsverk, där den kvinliga arbetskraften numera visat sig outhärlig, inrättades för kvinliga funktionärer afsedda ordinarie befattningar, med hvilka vore förenad rätt att vid inträffande sjukdomsfall behålla viss del af aflöningen samt att, sedan viss lefnads- och tjänsteålder blifvit uppnådd, komma i åtnjutande af pension».

Fredrika-Bremer-Förbundet beslöt, med anledning af denna skrifvelse, att verkställa undersökning af löneförhållandena m. m. för de vid statens centrala ämbetsverk anställda e. o. kvinliga biträden. Formulär uppsattes och kringsändes till de resp. verken med vördsam anhållan om deras fyllande, och inom kort tid återkommo formulären med vederbörliga uppgifter från ämbetsverken. Dessa primäruppgifter hafva sedan undergått statistisk behandling och deras innehåll sammanförts för att vinna öfverskådlighet öfver det inkomna materialet.

Hela antalet e. o. kvinliga biträden, för hvilka uppgifter lämnats af sådan art att de kunnat statistiskt bearbetas, är 306; af dessa voro 248 anställda med månadsaflöning och 58 med timaflöning eller betingsarvode i följande ämbetsverk och styrelser:

Arméförvaltningen, Civilstatens pensionsinrättning, Civildepartementet, Ecklesiastikdepartementet, Domänstyrelsen, Folk-skolelärares pensionsinrättning, Fångvården, Generalpoststyrelsen, Jordbruksstyrelsen, Järnvägsstyrelsens kontrollkontor, Kammarkollegium, Kamrarrätten, Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik, Landt försvarsdepartementet, Landtbruksstyrelsen, Lotsstyrelsen, Marinförvaltningen, Medicinalstyrelsen, Nationalmuseum, Naturhistoriska Riksmuseets olika afdelningar, Postbanksbyrån, Rikets allmänna kartverk, Riksarkivet, Riksförsäkringsanstalten, Sjöförsvarsdepartementet, Statistiska centralbyrån, Statskontoret, Svea Hofrätt, Sveriges Allmänna Hypoteksbank, Telegrafstyrelsen, Utrikesdepartementet, Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien, Vetenskapsakademien, Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen, Öfverintendentsämbetet och Öfverståthållareämbetets kansli.

De *titlar*, hvilka bäras af kvinnor med e. o. anställning inom nämnda verk, äro följande: amanuens, kamrerare, e. o. registrator, e. o. kontorsskrifvare, ritbiträde, arbetsbiträde vid arkiv, skrifverska, skrifbiträde, biträde och extra biträde. Titlarna äro, som synes, många, men innebära sinsemellan föga skillnad i ställning eller löneförhållanden, särskildt om man jämför huru titlarna användas vid de olika verken.

Arten af det arbete, som utföres af kvinnor med e. o. anställning, kan hänföras till följande områden:

	Med månadsafföring	Med timafföring el. beting	Summa
Renskrifning	60	12	72
Kartritning	10	—	10
Statistik	16	32	48
Expedition samt uppsättning af skrivelser	17	—	17
Granskning och bokföring	85	—	85
Arkiv- och biblioteksarbete samt diarieföring	11	3	14
Diverse	49	11	60
Summa	248	58	306

Formen för anställnings vinnande är mycket olika.

	Antal.	% af samtliga.
Genom förordnande hafva anställts	24 st.	= 7,8 %
» protokollsbeslut hafva anställts	192 »	= 62,8 »
» ämbetsman » »	76 »	= 24,8 »
Uppgift saknas för	14 »	= 4,6 »

Angående *ålder* vid inträde i verket lämnar undersökningen följande uppgifter:

	Under 20 år	20—25 år	25—30 år	30—35 år	35—40 år	40 år och där- öfver	Okänd
Antal.....	57	100	59	40	25	21	4
I % af samtliga	18,6	32,7	19,3	13,1	8,2	6,8	1,3

Aflöning vid första anställandet inom verket har varit

300 å 400 kr.	för	13 st.	=	4,3 %
500 å 600 »	»	64 »	=	20,9 »
700 »	»	128 »	=	41,8 »
800 »	»	57 »	=	18,6 »
900 »	»	15 »	=	4,9 »
1000—1200 »	»	22 »	=	7,2 »
Betingsarbete	»	7 »	=	2,3 »

Sålunda har för 67 % aflöningen vid anställandet icke öfverstigit 700 kr. pr år.

Arbetstiden på tjänsterummet pr dag har varit

4 timmar och mindre	för	36 st.	=	11,8 %
5 »	»	63 »	=	20,6 »
6 »	»	196 »	=	64,0 »
7—9 »	»	6 »	=	2,0 »
Obestämd	»	5 »	=	1,6 »

Aflöningen vid 1904 års slut var för de 306 personer undersökningen omfattar

500 å 600 kr.	för	7	=	2,3 %
700 »	»	43	=	14,0 »
800 »	»	18	=	5,9 »
900 »	»	94	=	30,7 »
1000 »	»	44	=	14,4 »
1100 »	»	41	=	13,4 »
1200 »	»	10	=	3,3 »
1300 å 1500 »	»	35	=	11,4 »
1600 å 1800 »	»	4	=	1,3 »
2000 å 2200 »	»	3	=	1,0 »
2300 och däröfver	»	2	=	0,7 »
Betingsarbete	»	5	=	1,6 »

Af denna tabell framgår sålunda, att endast 16 % uppnått en lön öfverstigande 1,200 kr. = 100 kr. i månaden samt att öfver hälften 52,9 % ej uppnått högre lön än 900 kr. = 75 kr. pr månad.

Dessa siffror kunna väl i och för sig anses låga, men deras verkliga innebörd får man dock fram först, om man ställer dem i förbindelse med antalet tjänsteår.

Antalet *tjänsteår* hafva varit:

0— 5 år	för 118 st.	38,6 %
5—10 »	» 84 »	27,4 »
10—15 »	» 42 »	13,7 »
15—20 »	» 14 »	4,6 »
20—25 »	» 31 »	10,1 »
25 år och däröfver... ..	» 17 »	5,6 »

Visserligen framgår häraf genast vid första påseendet, att 202 biträden = 66 % tillhört statens centrala ämbetsverk endast en tidrymd, som understiger 10 år, en omständighet som naturligtvis har inflytande å lörens storlek, och säkerligen komma alla statistiska tabeller, hvilka upptaga kvinnas arbete, att visa stor omsättning i de första åldersklasserna, beroende därpå att så många af de unga kvinnorna lämna arbetet i och med det att de gifta sig. Kanske är det just detta, som kommit vederbörande att förbise det antal, som, när de en gång kommit in i ett verk, fortsätta att arbeta där lika regelbundet som den man, som har ordinarie befattning. Man har icke ägnat en tanke åt dem, som gråna i tjänsten, dessa alla, som år efter år arbeta som extra ordinarier mot en liten eller åtminstone ganska sparsamt tilltagen aflöning.

Såsom genom en föregående tabell visats, äro de dock icke så få dessa, som under en längre följd af år arbeta såsom statens tjänare. Så t. ex. räkna 48 af dem undersökningen gäller mera än 20 tjänsteår, och 17 hafva arbetat längre tid än 25 år.

Såsom bevis må nämnas:

i Telegrafstyrelsen	1 kvinna med e. o. anställning i 31 år
i Naturhistoriska museum ...	1 » » » » i 31 »
i Domänstyrelsen	1 » » » » i 34 »
i »	1 » » » » i 35 »
i Järnvägsstyrelsens milkontor	1 » » » » i 35 »

i Lotsstyrelsen	1	»	»	»	»	i 36 år
i Ekonomiska kartverket.....	1	»	»	»	»	i 37 »
i » »	2	»	»	»	»	i 38 »
i » »	1	»	»	»	»	i 41 »

Hvad *semester* angår är det icke regel, att sådan erhålles. Därom lämnar undersökningeu följande upplysning.

Full aflöning har under semester lämnats åt	170 st.	=	55,6 %
Afdrag af en del af lönen.....	46 »	=	15,0 »
Ingen semester lämnats eller endast på egen bekostnad.....	80 »	=	26,1 »
Obestämd.....	10 »	=	3,3 »

Semestertiden växlar mellan en vecka och en månad.

I kommerskollegium är ingen semester garanterad, men 10 dagars semester brukar erhållas med full betalning. Vid längre tids ledighet eller sjukdom anskaffar biträdet vikarie och aflönar själf detsamma. I statistiska centralbyrån erhålles efter 3 kalenderår 1 veckas semester och efter 8 kalenderår 14 dagars. I generalpoststyrelsen erhålla endast några semester. Vid järnvägen erhålla alla 14 dagars semester.

Vid *sjukdom* erhålla 22 personer full aflöning, 191 en del af lönen, 71 mista hela lönen; för 22 saknas uppgifter.

Af ofvanstående torde framgå, att man har att betrakta den kvinliga kåren af extra ordinarier såsom en vid verken under en lång följd af år regelbundet arbetande personal, hvilken i likhet med den manliga å ämbetsrummet verkställer föresatt arbete. Men då den extra ordinarie tjänstemannen kan se framåt mot ordinarie anställning med däraf följande förmåner, så har däremot den såsom extra ordinarie anställda kvinnan en ytterst osäker framtid i alla afseenden.

Hon kan *afskedas* utan rimlig anledning.

Hon har låg *aflöning*, och löneförhöjning lämnas sent, hvilket med de dryga kostnader, som äro förbundna med vistelse i Stockholm, tvingar henne att taga mera extra arbete, än hvad hon egentligen råår med, hvilket återigen kan återverka på hennes arbetsförmåga. Det finnes arbetschefer, som hafva för regel att efterhöra, huruvida sökande af anställning vid statens verk har föräldrahem i Stockholm, hvilken fråga innebär att chefen förstår, att aflöningen icke kan betäcka utgifterna för ett anspråklöst lef-

nadssätt, utan att staten såsom arbetsgifvare beräknar att föräldrarna skola bestrida en del af kostnaden. Märk väl! Här är ej fråga om en låg lön under det inöfning till ett arbete äger rum, utan om en så låg lön under en följd af år, att den arbetande icke kan bestrida sitt uppehälle inom den samhällsklass hon tillhör.

Äfven sedan högsta lön uppnås är den ej tillräcklig för att några afsevärda besparingar skola kunna göras för den tid, då man ej längre orkar arbeta.

Den manliga tjänstemannen, så också vaktmästaren, kan se framåt mot den tid, då han skall blifva ordinarie, och än längre fram till den tid, då han blir pensionsmässig. Och äfven i de lägre anställningarna och lönegraderna är dock alltid beräknadt, att en man skall på den lön staten bjuder kunna hafva ett eget hem, om ock anspråkslöst. Ingen skillnad göres för gift eller ogift tjänsteman. För de kvinliga extra ordinarie däremot är lönen så knappt tilltagen, att den under en lång följd af år är otillräcklig för att därmed bestrida kostnaden för enkel inackordering, och äfven för dem, som tjänstgjort 20—30 år, är den icke tillräcklig att förskaffa en någorlunda angenäm tillvaro eller eget hem, utan de äro ofta hänvisade att äta på hushållsskola, bo i deladt rum o. d. Förr ansågo de manliga släktingarna sig hafva skyldighet att sörja för de kvinliga. Nu ej så. Vi måste därför komma därefter, att staten blir intresserad jämväl för den kvinliga statstjänarens ställning och framtid, en fråga, som hittills skjutits åt sidan.

Ofvannämnda 306 biträden äro dock ej de enda, som arbeta inom de centrala ämbetsverken. En del finnas, för hvilka bestämda uppgifter icke erhållits eller hvilkas ställning inom verket är så beroende af tillfälligheter, att de ej kunnat medtagas i den statistiska bearbetningen. Så t. ex. finnes i *Finansdepartementet* skrifbiträde »utan fast anställning eller fast aflöning». Renskrifningen betalas nämligen pr ark eller efter använd tid. För renskrifning hvarje dag kl. 11—3 betalas 2 kr. pr dag, för extra timme 60 öre i timmen. Annan renskrifning betalas arkvis — vanligen med 50 öre arket. Därjämte har Finansdepartementets nuvarande i snart 30 år använda kvinliga skrifbiträde plägat vid hvarje års slut tillställas en särskild gratifikation, som de senaste åren uppgått till 400 kr. Från *Svea hofrätt* har endast en af de där anställda kunnat medtagas, enär arbetet för de öfriga 7 är ordnadt

på sådant sätt, att ingen uppgift angående årsinkomst kunnat vinnas. De skola dock finnas å arbetsrummet dagligen $3\frac{1}{2}$ timme för att vara till hands för skrifnings mottagande, kollationering m. m. Ingen betalning för dessa timmar, endast det arbete, som därunder utföres. Ofta kan arbete dock lämnas först mot mid-dagen. En af de vid Svea hofrätt anställda har arbetat där i 24 år, två i 21 år o. s. v.

Vid *meteorologiska* anstalten är åtminstone 1 kvinna anställd med 60 öre pr timme. Öfriga uppgifter saknas.

I *riksarkivet* tjänstgöra flera »afskrifverskor», hvaraf dock endast en med fast anställning, »ehuru somliga haft ständigt arbete för riksarkivet eller enskildes räkning».

* * *

Ofvanstående, på så många talande fakta byggda motivering af det berättigade i motionärens vädjan till riksdagen för den vanlottade klass af tjänsteinnehafvare det här gäller, har liksom själfva motionen underställts statsutskottets domstol. Men, om man undantar *en* röst, afgifven af herr S. G. von Friesen för herr Lindhagens förslag, har utskottet ställt sig afvisande till detsamma. Det bestrider visserligen icke att i särskilda fall skäl föreligger att »åt kvinnor som under lång tid och på stadigvarande sätt arbetat för statens räkning bereda något understöd, när de, på grund af sjukdom eller ålder icke längre kunna fortsätta sitt arbete», men »med afseende å de synnerligen vidtgående konsekvenser», som tillämpningen skulle medföra, har utskottet ansett sig böra afstyrka motionen.

Att riksdagen, i dessa »de stora frågornas» tid, icke skulle ägna någon synnerlig uppmärksamhet åt detta *lilla* ärende, var tyvärr att vänta.

Motionen har också, trots det att Andra kammaren tillstyrkt herr v. Friesens reservation och trots flere förstakammar-ledamöters vältaliga förordande af densamma, fallit på Första kam-marens afslag.

Amalie Skram.

Med Amalie Skram, som afled den 14 mars detta år, bortgick en af Danmarks mest framstående författarinnor. Till börden norska — hon var nämligen född i Bergen 1847 — kom hon genom sitt senare gifte med författaren Erik Skram att bosätta sig i Danmark, och fattade en så varm tillgifvenhet för sitt nya fosterland, att hon snart satte sin ära i att vara och anses för uteslutande danska.

Amalie Skrams första litterära debut skedde år 1882, då hon utgaf en bok kallad »Madam Höjers inackorderingar». 1885 följde en större roman, »Constance Ring», och ett par år senare utkom första delen af hennes mest betydande arbete, serien »Hellemysrfolket», som i fyra, hvar för sig tämligt fristående böcker, behandlar norskt samhällslif ur olika klasser, dock närmast den fattigare befolkningens. Inledningsboken »Sjur Gabriel» är en med mycken konstnärlighet genomförd skildring af en fattig fiskares och hans hustrus lifstragedi. Det är en skarp brottningskamp mellan goda och onda makter, som spelar in i denna lilla berättelse. Fattigdomens gråa ödslighet kan knappast målas med mera skrämmande påtaglighet än på dessa sidor, den nästan hopplösa kampen mot nöd och öfvermäktiga frestelser kan svårligen finna ett mera gripande uttryck. Skildringen snuddar ofta vid det råa och brutala, men hvad som lyfter den på ett högre plan är den omiskänliga varma medkänsla, som skälfver under orden, samt författarinnans förmåga att söka sig fram till den lilla gnista af sann mänsklighet, som flämtar under lidelsens och syndens förkväfvande aska, och hvilken i detta särskilda fall ger sig luft i en skygg och uttrycksfattig men oändligt öm faderskänsla.

Det är nu detta par och deras afkomlingar till tredje och fjärde led, som bilda stoffet till cykeln »Hellemysrfolket». Deras släkthistoria är en skildring med många mörka, ja, t. o. m. motbjudande sidor, där är lögn och brott, som gå igen, olyckliga äktenskap, otyglade passioner, nöd och svält och misslyckanden. Men ingen kan fränkänna dessa böcker att vara skrifna af en konstnärshand, tekniken närmar sig ofta fulländningen, och här finns den oändligt skärpta iakttagelseförmåga, den finess i detaljen, som är ett betecknande drag för norska och danska böcker i all-

mänhet och kanske i all synnerhet för dem, som stamma från »åttioalets» mera framstående författare.

Bland Amalie Skrams senare böcker intaga »Professor Hieronimus» (utgifven 1895), och dess fortsättning »Paa Sankt Jørgen» en särställning. De utgöra nämligen en nästan dagboksartad framställning af lifvet på ett par af Danmarks större dårhus. Man skulle här kunna tala om en rent fotografisk konst, vore det icke äfven i denna bok, som tillkommit i afsikt att visa en brutal dårhusläkares ödesdigra makt öfver hjälplösa patienter, samma inträngande skildringsförmåga och samma flödande ådra af medkänsla, som kännetecknar Amalie Skrams öfriga arbeten. Då hon i »Professor Hieronimus» beskriver hur den sammanlagda bördan af mänsklighetens tiderna igenom hopade lidanden lägger sig öfver Elsa Kants bröst, känner man, att det är just denna förnimmelse, som ofta satt pennan i Amalie Skrams egen hand. Det är så mycket i hennes diktning, som ger en känsla af hur lidandet i och för sig syntts henne som lifvets förnämsta storhet, på samma gång som detta fyllt hennes själ med en disharmoni, en inre splittring, hvilka i sin tur förklara det, som i hennes författareskap verkar abnormt och frånstötande. Få af fru Skrams böcker gifva detta intryck så tydligt som en af hennes senaste, »Julehelg», ett arbete så uppfyllt af vemod, så rikt på resignationens skygga poesi, att det i detta hänseende knappast står tillbaka för Lies »Den frem-synte», med hvilken denna bok i mer än ett hänseende synes mig stå i släktskap. Men så skär midt igenom denna rent musikaliskt vackra bok ett skorrande ljud, en oupplösbar dissonans, och med omotiverad brutalitet slås dörren upp på vid gafvel till själens mörkaste skräpvrår. — Sådant är lifvet, skall man måhända säga, sådan ter sig den nakna sanningen. Men det finns dock flere sätt att måla sant, och det våldsammaste är långt ifrån alltid det mest konstnärliga.

Förspilda människolif, misslyckade existenser, är det alljämt varierade temat i Amalie Skrams diktning. Se t. ex. den lilla novellsamlingen »Sommer». Med undantag af den sista berättelsen om ett barns älskliga drömvärld, möter oss idel ofrid, grämelse, ånger, missräkningar. Det hela kommer en att tänka på en instängd fågel, som slår sina vingar blodiga mot rutan. Den tid, från hvilken Amalie Skrams första uppträdande daterar sig, 1880-talet, har i mycket skänkt sina typiska drag åt hennes författarpersonlighet. Hon har dess oförskräckta mod, dess ärliga san-

ningssökande men ock allt det jäsande, bittra och otillfredsställda, som ligger i hvarje Sturm-und-Drang-period, öfvermåttat af kraft, som lätt slår öfver i brutalitet och en uppriktighet, som väjer för ingenting.

Åt Amalie Skrams konstnärsgärning har den danska nationen skänkt ett otvetydigt erkännande genom att tilldela henne ett författaregage. I egentlig mening populära hafva hennes böcker där-
emot aldrig blifvit. Under sina senaste år var hon sysselsatt med ett större arbete med titeln »Mennesker», som hon knappast torde hafva afslutat, när döden så oväntadt afklippte hennes lifstråd.

F. E.

Vårbild.

*Hvad söndagsmorgonen är schön,
hvad himmelen är ren och klar!
Jag hör dem spira lifvets frön,
då fram en vårfläkt far.*

*Naturen ock en kyrka är,
hvar tufva är en bönepall,
ett altare är stenen där,
en pelare hvar tall.*

*I skyn är rest en predikstol,
och tempelorgelns helga brus,
vid sakta fläkt och morgonsol
är skogens dofva sus.*

*Här frie andens talan förs
inunder himlahvalfvet blå;
och hjärtat af Guds godhet rörs,
som tar sig an hvar strå.*

*Ett härligt lifvets löftesord
oss ger naturens söndagsblick,
och ingen, ingen till Guds bord
här utan hugnad gick.*

Lotten von Kræmer.

En dansk hälsovårdsanstalt.

Vid en af de mest tjusande punkterna på Själlands fagra Öresundskust ligger det bekanta Skodsborg, nu för tiden en samlingsplats för turister, rekreationssökande och blaserade människor, som finna societetslivets omplanterande i landtlig omgivning för en tid pikant.

Dess »upptäckt» förskrifver sig emellertid ej från i går; — redan Fredrik VII hade, då platsen var mera oförfalskad landtlig än nu, för sig och sitt hof här en omtyckt tillflyktsort, hvars murar ännu kvarstå. Men där den bonvivante kungen och hans kavaljerer fordom förlustade sig, reser sig nu en anstalt till den lidande mänsklighetens fromma. *Skodsborgs sanatorium* har från en ringa början för omkring sex år sedan nu utvecklats sig därhän, att redet blifvit det för trångt, trots det mest minutiösa användande af det utrymme, som finnes.

Men de principer, som tillämpas vid denna anstalt, göra den till icke en bland många sådana, utan till en i sitt slag tämligen ensamstående i Norden. Man har här fullt ut realiserat den sanning, som i våra dagar begynner genomtränga det allmänna medvetandet: att det icke är läkarne eller medicinen, utan *naturen*, som botar, och att hvad det gäller är att undanröjda hindren för dess verksamhet samt hjälpa naturen att hjälpa sig själf — och som de yppersta medel härför anser man *sol, luft, vatten* och en förnuftig *diet* vara. Tillämpningen af dessa idéer sker närmast efter den metod, som användes vid Battle Creek i Michigan, professor Kellogs jättesanatorium för 900 patienter, som fått åtminstone ett dussin dotteranstalter i nya och gamla världen och blifvit en högskola för läkare och sjukvårdare.

Strax efter ankomsten till sanatoriet tages man om hand af öfverläkaren eller en af hans assistenter, och sedan diagnosen efter grundlig undersökning blifvit ställd, får man sina ordinationer och lämnas i händerna på en af anstaltens präktiga vårdare eller sköterskor. Och nu börjar en behandling, som man först tycker alldeles kramar ut den smula lifskraft man har i behåll — men slutar med att finna välgörande.

Elektriska ljusbäd af olika slag, heta och kalla packningar, växeldusch, sitt-, tallbarrs- och elektriska bad, salt- och oljeginid-

ningar samt massage äro flitigt använda, och den som förut hufvudsakligen »kneippat» känner sig nog en smula tveksam inför det rikliga användandet af varmt vatten. Sommartiden vet man ock att utnyttja det välsignade solljuset, med hvilket dock intet af människor uppfunnet surrogat kan mäta sig i hälsobringande kraft — och har man först en stund »stekt» sig i en »solbadssäng» och sedan tagit afkylning i det härliga salta vattnet — ja, då känner man sig som en förnyad människa, för hvilken värk och trötthet äro minnen blott.

Men vi gå ut och använda vår nyvunna kraft till en liten orienteringstur å sanatoriets terräng, som sträcker sig ända ned till Sundet. I eftermiddagssol blir detta stundom så djupblått som själfva Medelhafvet, och fantasien förvandlar då lätteligen de guldkimrande stränderna af ön Hveen, som brant stiga ur det blå djupet, till Capris kust, och i sådana ögonblick kan man ej kalla Nordens himmel och haf bleka.

Vill man dock se Skodsborg riktigt bedärande, så bör det ske i månsken. Månen är ju, som bekant, en stor konstnär, då det gäller poetisk omvandling af alla värden, och får den då ett sådant material som här att skapa af, så åstadkommer den mästerverk. En sådan afton är det svårt lösslita sig från det dunkla, drömmande hafvet, öfver hvilket himlaljuset tyckes bygga en bro »från förgängelsen hän till det evigas land», medan ur djupet stiger en suck, att dess böljor dock »hunnit endast en jordisk kust, icke det evigas strand», och själens strängar stämmas i samklang med all naturens oändlighetsträngtan.

Låt oss vända blicken från hafvet till sanatoriets byggnader, som gladt lysa i de röd-hvita färgerna genom ett flor af grönskande klängväxter, som skänka så mycken poesi äfven åt de enklaste danska boningar. Där i fonden ligger sanatoriets hufvudbyggnad — under Skodsborgs hof-ära kavaljersflygel — och på andra sidan om den stora inkörsvägen kontorsbyggningen — fordom Fredrik VII:s stall — samt ännu längre till höger, sträckande sig ned mot sjön, sommarmatsalen, för hvilken en norsk »fjeldspisestue» tyckes ha varit förebild, och därutanför så väl som längst till vänster finnas »liggehaller», där man ser de svagaste patienterna, skyddade för vinden, njuta af sol och luft, när de ej föredragit att med sina hvilstolar flytta rätt ut i det intensiva solskenet vid stranden.

Kring sanatoriets nyss nämnda centrum ligger spridd ett antal villor vid den brant stupande stranden eller upp mot den prakt-

fulla bokskogen, hvars mjuka linier och rika grönska äro en hvila för ett trött öga och sinne, och ur hvars dunkel trast, fink och näktergal låta sina morgonhymner tona, medan de många vägar, som slingra in i dess djup, locka in i »skogsensamhetens förtrollning». Har man aldrig så litet lärt sig förstå naturen, så kan man ju aldrig känna sig ensam i dess sällskap, och här finnas många intressanta bekantskaper att göra från skogsvägarnas pärla, den fagra Böllemolen och dess omgifningar, till den härliga strandpromenaden, som särskildt i aftonbelysning verkar så betagande. Den ena vackra taflan efter den andra upprullas mellan ramen af ståtliga gamla träd öfver det dimblå hafvet med sina hvita seglare, som i den mystiska belysningen likna spökskepp, medan fyrarnas skiftande ljus tindrar fram och svinner för att åter flamma upp, äfven på Sveriges strand, från hvilken de tyckas bringa en vänlig hälsning till dess barn på främmande kust. Att befinna sig på »utländsk» botten och likväl skönja sitt land, förlänar en viss hemkänsla, åt hvilken en gammal jämtländsk prost vid Skodsborg gaf ett rörande uttryck, då han till svar på en anmärkning, att det var *Sveriges* kust man såg afteckna sig mot horisonten, genmälte: »Det vet jag nog — tror ni, att jag annars skulle kunna vara här?!»

Har man intresse och krafter för längre vandringar, så finnas utmärkta mål för sådana i omnäjd, såsom Danneskjold-Samsögodset »Enerum», hvars storartade »have» är verkligt sevärd och för svenskar speciellt intressant med sin »Karl XII:s kilde», ur hvilken den kunglige hjälteynglingen släckte sin törst under det »äfventyrs»-lika Själlandståget; — vidare Eremitaget och Dyrehaven med sina smidiga, förtroendefulla rådjur, Vedbæk och Taarbæk med sina många rikemansvillor, inbäddade i den härligaste grönska, Klampenborg, till hvilket man har att välja mellan strand- eller skogsväg — och många flera platser.

Med tåget når man på en halftimme Köpenhamn med dess rika konstskatter och rörliga lif, och vill man skåda en kontrast mot storstadens lif och larm, hvilken ligger denna så nära, som ytterligheterna ofta hvarandra, så försättes man på en kort stund, förr medels en ålderdomlig karet, nu pr automobil, hvars åtskilliga gånger timade förolyckanden gifva stoff till underhållning på färden, ut till den lilla lots- och skepparstaden Dragør på Amagers östspets. På vägen dit öfver den fruktbara ön, som i superlativ grad förtjänar det af en norska åt Danmark gifna namnet »pand-

kageland», passerar man den s. k. Hollanderbyen, så benämnd efter de nederländare, som af Christian II inkallades till trädgårdsodlingens främjande och här fingo sitt stamhåll. Med deras ättlingar kan man få göra bekantskap i de fryntliga »Amagerkonerne», som på Höibroplads sköta försäljningen af frukt- och grönsaker, allt jämt bibehållande sitt ursprungslands dräkt, liksom ock många af de rika bondgårdarna i byalaget i sitt inre bevarat den holländska typen.

Men äfven fjäderfäafvel är en viktig näringsgren för öns befolkning, som i detta afseende torde vara hufvudstadens förnämsta leverantörer, och på Dragörs pittoreskt oregelbundna gator, som från båda sidor slutta mot den i midten belägna rännstenen, promenera gravitetiskt eller sträcka sig gemytligt feta ankor och gäss, hvilka till den grad känna sig såsom situationens herrar, att vagnar och fotgångare måste väja för dem, och man blir helt perplex, när plötsligt midt för ens fötter från någon öfver gatan lik en klippa öfver låglandet sig höjande sten, majestätiskt reser sig en välfödd gås. Det är en idyll, som verkar än mer komiskt genom de ståtligt klingande hufvudstadsnamn, såsom Gothersgade, Store Kongens Gade o. s. v. med hvilka de gator, som bilda ramen kring densamma, prunka. »I Dragör oplever man absolut intet», sade en af dess sommargäster — men just därför lämpar det sig till fristad för dem, som ute i den vida världen upplefvat för mycket af ondt och godt och nu söka hvila i den stora stillheten och hälsa i den saltmättade hafsbrisen.

Stundom anordnar äfven sanatoriet en utflykt till lands eller sjös för sina gäster, exempelvis med det egendomliga och minnesrika Hveen såsom mål, eller en »kjöretur», som med förkärlek tages till Ljungby, med sina samlingar, ett Skansen i miniatyr, nästan uteslutande hopbragdt från de forna danska provinser, som nu äro införlifvade med Sverige och Tyskland. Med intresse betraktar man den öfvergångstyp från forntidens af många spridda byggnader bestående gårdar till vår moderna stadskulturs starka centralisation, som erbjuder sig i den sekelgamla, af vind och väder gråa boning, genom hvars väldiga portar gästerna i galopp körde in i huset, afselande sina hästar i de å ömse sidor befintliga spiltorna för att sedan njuta af den längre fram belägna härdens värme och välfägnad samt, efter grundlig förplägning, sofva ut i de sällsamma, skåpliknande bäddar, som voro anbragta öfver hvarandra i de nischer, hvilka inredts till sofgemak å båda sidor om eldstaden.

I närheten af Ljungby ligger den första af Grundtvig upp-
rättade och ännu bestående folkhögskolan samt Sorgenfri slott,
numera sommarresidens för »vors Christian», hvilken man stund-
om, såväl som andra medlemmar af »den elskede, höie familie»,
möter på vägar och stigar. — Ja t. o. m. den åldrige monarken
kan man få se på långa turer, rank och spänstig, körande sin
jaktvagn, hvilket sannerligen kan kallas ett kraftprof vid 86 års
ålder.

* * *

Hvarmed roar man sig då vid själfva sanatoriet? frågar ni. Ja,
här finnes ingen direktion för »nytta och nöje» — ty hit kommer
man ej för att roa sig utan för att bli frisk, och »man har inte
roligare än man gör sig». Men man gör sig ganska angenämt,
t. ex. genom anordnande af en liten aftonunderhållning i den
hemtrefliga salongen, hvarvid befintliga talanger tagas i anspråk
— den ene bidrager med en sång eller ett musikstycke, den andre
med något litet föredrag eller en »opläsning» — eller kommer
någon »utsocknes» föreläsare, såsom den äfven i Sverige bekante
spirituelle doktor Benedictsens och fröjdar oss med ett föredrag, som
är »saa friskt og fyldigt, at det fremlokker baade smil og nye tanker».

En hel nordisk koloni, i hvilken normännen dock äro fåtaligt
representerade, finnes i regeln här, och tillfälle gifves både till
intressanta och värdefulla bekantskaper samt studium af de olika
folkkaraktärerna. Skandinavismen är företrädd också bland anstal-
tens personal och det i rätt sällsamma proportioner — så fanns
i somras bland sköterskorna tre norskor och en danska — resten
idel svenskor — och ungefär enahanda var förhållandet bland de
manliga sjukvårdarna — ett nog så egendomligt faktum vid en
dansk anstalt, hvilket dock finner sin förklaring i öfverläkarens
sympati för den svenska dugligheten och arbetskraften. Denna
sympati delas af patienterna, äfven de danska, från hvilka
man kan få höra sådana yttranden som: »Nei, vi vil ikke have
de danske — de er saa dovene — vi vil ha de svenske!» Och
sannerligen göra icke våra landsmän och landsmaninnor heder åt
det svenska namnet härute både genom sin skicklighet, som af
en person, hvilken ägde förutsättningar för dess bedömande, fick
det vitsordet: »en sådan behandling får man ej någon annanstans»,
och genom sitt soliga, hjärtevarma väsen, som ger en sådan hem-
känsla åt de sjuklingar, som samlas hit.

Frågar man nu efter resultatet af behandlingen och för hvilka sjukdomsformer den bäst lämpar sig, så torde svaret böra blifva: alla, men särskildt vill jag framhålla de lyckade kurer, som gjorts i fall af blodbrist, förstörd matsmältning samt reumatism, åkommor, af hvilka så många lida. Af den sista kategoriens patienter fanns ett sorgligt urval, men med godt hopp om tillfrisknande.

Många uttryck af tacksamhet finner man också i gästernas bok, och många torde ännu finnas, äfven bland mina landsmän, som skulle hafva godt af bekantskapen med Skodsborg. De svenska anspråken på prydighet och bekvämlighet gör man dock bäst i att lämna hemma, ty den danska »förnöjsamheten» är äfven i detta afseende betydligt större än vår.

Ännu bättre vore dock, om vi kunde få ett svenskt »Skodsborg», hvarmed jag ej menar, att detta skulle i alla stycken tagas till modell — det vore icke ens önskvärdt — men dess *ledande grundtankar* borde vi svenskar tillegna oss, och vi torde äga åtskilliga förutsättningar för att ännu lyckligare kunna omsätta dem i lefvande lif. Blefve den danska anstalten på detta sätt pionjär i Norden för en mer naturenlig hälsovård, så vore den ju äfven ur denna synpunkt uppmärksamhet och heder värd.

Henrika Scheffer.

Föreningen för sömmerskor.

Återblick på ett tjugofemårigt arbete.

Vår tid är sammanslutningens, organisationens. Erfarenheten har visat oss vådan af en dylik association, när den icke ledes af en allsidig rättfärdighetskänslas och en högre sedlig frihets principer.

Men det skulle i sin tur vara en orättvis konsekvens, om vi däraf drefvos att förneka det berättigade i själfva sammanslutningsidén. Den svaga och ensamma kan ofta icke finna gehör för sina berättigade önskingar, den enskildas ansträngningar blifva mången gång fruktlösa, medan en samfälld sträfvan vinner målet. Tanken på *inbördes hjälp* har visat sig i hög grad lifskraftig, det är en framtidsidé, som på alla områden vinner alltmera terräng. Och det är vanligen af största intresse att ifråga om en rörelse, som mäktigt brusar fram, följa strömmen tillbaka till dess första upprinnelse långt borta i stillheten och glömskan.

Den rörelse, vi nu gå att ägna några ord, har väl inte nått så stora dimensioner, men den är dock, äfven den, ett bevis för växandets lag. För något mer än 25 år sedan kom en varmhjärtad kvinna att i en dansk tidskrift läsa en uppsats om »Gjensidig Hjelpeforening for kvindelige Haandarbejdere». De däri uttalade tankarna slog genast rot hos henne. Möjligheten att äfven i Sverige få något sådant till stånd började alltmör sysselsätta henne och efter åtskilligt förberedande arbete kunde samma kvinna, fru Elisabeth Nyström, född Rosenius, taga de första stegen till bildandet af en svensk »förening för sömmerskor». Detta var 1880. Medlemmarne voro då 50 till antalet. I början samlade fru Nyström den lilla skaran till samkväm i sitt eget hem, under det hon samtidigt genom personliga besök på arbetslokalerna lyckades utverka en del sanitära reformer, som underlättade sömmerskornas arbete. För att få en ekonomisk grundval att bygga på kallades också ett antal personer till hedersledamöter i föreningen.

Då denna ägt bestånd i fem år, upprättades ett litet sommarhem i trakten af Gnesta, där tjugo af medlemmarna kunde bjudas en månads kostnadsfri hvilotid. Det ökade medlemsantalet gjorde snart »stugan för trång», och efter ett par flyttningar har nu föreningen sitt sommarhem på Väddö, där många af medlemmarna under årens lopp njutit en välbehöflig och välförtjänt rekreation efter vinterns mödosamma arbete.

Föreningens största praktiska uppgift är emellertid den gemensamma sjukkassan, hvartill hvarje medlem inbetalar 15 öre i veckan (de som fyllt 40 år erlägga 25 öre). Kassan lämnar åt medlemmarna fri läkarevård och medicin hela året om och i sjukhjälp 75 öre om dagen intill 13 veckor på året. Betydelsen häraf kan knappast öfverskattas, då man vet, hur ofta den fattige drar sig för att söka läkaren, ända tills det är för sent. Föreningens sjukkassa är numera inregistrerad och åtnjuter statsbidrag.

En annan nyttig gren af föreningens verksamhet är pensionsfonden. Till denna inbetalar hvarje medlem 10 öre i månaden, och af dessa små slantar blir ett sammanlagdt belopp på 600 kronor om året, hvilket utdelas i poster på 50 kr. till de äldsta och mest utarbetade. Denna fond har nu ett kapital på öfver 34,000 kr., influtet genom basarer och gåfvor, men häraf har man ännu ej börjat använda räntan.

Sparkassans och pensionsfondens löpande utgifter bestridas således hufvudsakligen af medlemmarnas egna bidrag. Men till sommarhemmet, till extra hjälp, såsom badbiljetter, massage, stärkande föda, glasögon o. d. bidraga hedersledamöternas afgifter, räntor å donationer, inkomsten från några med välvilligt intresse omfattade basarer, som tid efter annan hållits, o. s. v. Allmänhetens offervillighet har i detta fall varit stor. Föreningen har numera ett eget hem med bibliotek, piano m. m. och en liten grundplåt till byggnadsfond.

Kastar man en blick tillbaka på de gångna årens arbete, ser man bäst, att resultatet häraf ej varit ringa. Under dessa 25 år har till sjukkassans medlemmar utbetalts mer än 33,000 kr., en summa, som är helt och hållet influten ur medlemmarnas veckoafgifter, hvilka äfven lämnat en reservfond af 10,000 kr. På sommarhemmet, vid kurorter eller på landsbygden ha inalles 647 medlemmar åtnjutit fri sommarhvila, de flesta under en månads tid. Föreningens medlemsantal är något öfver 500, hedersledamöter äro dessutom omkring 340 personer.

Hvarje månad under vintertiden hålles någon söndagsafton ett sällskapligt samkväm, då medlemmarna inbjudas till någon af våra större hushållningsskolor och få uppfriska sig med sällskaplig samvaro, åhörande af sång, musik, ett enkelt föredrag och till sist en kopp té. Det bör nämnas, att föreningen också har en egen sångkör, ledd af fru Upling, född Posse. Både musikaliska och vetenskapliga förmågor inom vår hufvudstad ha välvilligt bidragit till att gifva dessa aftnar ett rikare innehåll.

Föreningens stiftarinna, fru Elisabeth Nyström, var också dess första föreståndarinna. Efter hennes död intogo efter hvarandra fröken Anna Kylén och fru Inez Humble ledningen af det hela. Sedan åtta år tillbaka har ordförandeskapet innehafts af fröken Mathilda Fryxell, som härmed lagt ännu ett område till sin mångsidiga filantropiska verksamhet.

Oaktadt sin jämna, stadigvarande utveckling har föreningen fortfarande behof af allmänhetens välvilliga intresse. I synnerhet sommarhemmet är i hög grad beroende af frivilliga bidrag. Och sällan kommer väl en gåfva till så nyttig användning, som den, hvilken gifves i afsikt att bereda en utarbetad, öfveransträngd sömmerska en smula landluft, skogsdoft och hvila för uttröttade lemmar. En sådan gåfva är icke en allmosa, den är en gård af rättvisa, en aktningsgärd åt det pliktrogna, uthålliga arbetet.

Litteratur.

Berömda naturforskare i nyare tid med religiös världsåskådning.

Ett bidrag till det nittonde århundradets kulturhistoria af med. d:r *A. Bergstrand*.

Tro och vetande framställas ofta som två oförenliga ting, och särskildt plägar man framkasta det påståendet, att ett djupare inträngande i naturvetenskaperna är ägnadt att upplösa de religiösa föreställningarna i blotta chimärer, dem människosläktet väft samman i tidigare, mindre upplysta skeden af sin tillvaro men som

de högt bildade numera längesedan vändt ryggen. En och annan har väl måhända lagt märke till, att det är just de okunnigaste och minst upplysta, som allra djärfvast och högljuddast förkunnat denna åsikt, medan många bland de lärdaste och insiktsfullaste endera stannat inför de religiösa tingen med vördnad och andakt eller ock inför de stora frågorna om själens urprung och framtid likasom inför naturens hemligheter ödmjukt bekänna sitt *ignoramus*. Men den förra åsikten, den om trons och vetandets oförenlighet har så ofta proklamerats, att den vunnit ett visst burskap, isynnerhet som man velat påstå, att alla auktoriteter, som det är mödan värdt att räkna med, hyllat densamma. Och mer och mer hafva osjälfständiga och okritiska naturer af fruktan att riskera sitt rykte som bildade nutidsmänniskor, böjt sig under detta förmenta faktum utan att besvära sig med att på något vis undersöka sakens sammanhang. Man kan, i likhet med en anmälare af ofvannämnda arbete, med rätta säga, att på detta område är »villfarelsen satt i system».

Af så mycket större betydelse är det därför, då någon tager till sin uppgift att med stöd af fakta söka gifva ett svar på frågan: förhåller det sig verkligen så, att alla mera framstående naturforskare i nyare tid i och genom studiet af naturen tvungits att öfvergifva tron på en personlig gud, en gudomlig plan, som genomgår allt lefvande samt en människosjälens fortvaro efter döden? Svaret, som gifves på denna fråga, är afgjordt nekande. Förf. låter naturvetenskaperna, en efter annan, passera revy och frammanar ett flertal märkesmän inom desamma i syfte att undersöka hvilken ståndpunkt dessa intagit till kristendomen eller en religiös världsåskådning i allmänhet. Med stöd af dessa mäns egna uttalanden eller samtidas vittnesbörd anser han sig kunna bevisa, att de vetenskapliga studierna icke äro ägnade att »undergräfvat grundvalen för kristendom och gudstro», utan att de tvärtom mången gång fört sina idkare till en afgjordt religiös åskådning. Förf. förnekar alldeles icke att många naturforskare af rang hyllat och hylla materialismens läror, liksom han framhåller att »kristendomen icke behöfver hämta något stöd af naturvetenskapen, ty kristendomen bär sin inre kraft och styrka i sig själf». »Men väl», fortsätter förf. »kan det vara glädjande att se, att ett stort antal af de egentliga banbrytarne inom naturvetenskapen under 19:de århundradet stodo på religiös grund, eller åtminstone intogo en afgjord ställning emot en materialistisk världsåskådning.»

Ehuru förf. vid sin rond inskränker sig till naturforskare inom det senaste seklet och ej medtager de ännu lefvande, är det en imponerande skara vetenskapsmän, som framställes för oss. Man behöfver icke vara fackman för att vara välbekant med många af dessa namn, och i afseende på de mindre allmänt kända har förf. genom en sammanträngd framställning af de resp. naturforskarnes betydelse inom deras vetenskap sört för att upplysa de fåkunniga. Äfven i detta hänseende är boken öfverskådlig

och instruktiv. Men det biografiska är här naturligtvis en bisak. Bokens hufvudändamål är det ofvan angifna.

Det är mycket antagligt att anhängarne af en materialistisk världsåskådning skola till försvar för sina åsikter kunna hopbringa en anseelig samling motcitat af andra naturvetenskapsmän, och möjligen skola de äfven draga i tvifvelsmål att ett och annat af de namn, som i boken citerats, kan inrangeras under den rubrik förf. användt.

Men detta gör egentligen mycket litet till saken. Hvad boken velat bevisa, torde den likafullt hafva bevisat, äfven om i någon viss detalj »båda parterna tillskrifva sig segern».

Detta är för öfrigt icke det enda boken har att gifva. Jag tror icke att jag misstager mig, om jag antager, att den bör kunna blifva en hjälpande hand, räckt åt de många, som inse det lönlösa i att med känslans och den personliga öfvertygelsens vapen möta de angrepp på kristendomen, som göras i upplysningens och den högre bildningens namn. Är det icke ett stöd för dem, som vid läsandet af t. ex. Ernst Hæckels förklaring öfver världsgatorna känna sig, om och endast för ett ögonblick, omgifna af ett tröstlöst mörker, att kunna säga sig, det tron på en personlig gud och en personlig tillvaro på andra sidan grafven räknar sina bekännare och försvarare ej blott bland sådana, som predika »på ämbetets vägnar» eller bland dem, som ännu inte nått fram till nutidsbildningens resultat. Materialismens och ateismens förkämpar äro ej sena att söka göra propaganda för sina åsikter, hvarför skulle icke kristendomens bekännare försvara *sina* fästen, äfven om mycket på den andliga världens område aldrig skall kunna ledas i yttre bevis utan innerst hvilat på helt och hållet andliga faktorer.

*

F. E.

Kvinnofrågan i Sverige 1845—1905 af Gurli Linder.

I afvaktan på det tyvärr alltjämt saknade stora verket öfver »den svenska kvinnans historia», hälsar man med glädje hvarje försök att teckna vårt släktes saga, äfven om dessa försök inskränka sig till lösryckta bilder eller flyktiga konturteckningar. Så skänktes oss i fjol en kortfattad men ytterst värdefull skiss öfver »den svenska kvinnorörelsen» af d:r Lydia Wahlström i hennes bland »Föreningen Heimdals folkskrifter» utgifna lilla arbete med nyssnämnda rubrik, ett verkligt mästerprof i klar och åskådlig koncentreringskonst.

I år har inom en ännu trängre ram fru Gurli Linder i sin broschyr »Kvinnofrågan i Sverige» med framgång försökt sig i samma genre. »Kvinnofrågan» är ett ord, som i och för sig ej väcker några estetiskt tilltalande idéassociationer, och den plan, efter hvilken ämnet här utvecklats, lämnar ej rum för några vidlyftiga utvecklingar, men den miniatyrteckning, som åstadkommits,

saknar hvarken färg eller den nödiga historiska grundvalen vid utarbetandet. Luckor förekomma visserligen — de ha icke kunnat undvikas i ett arbete af så sammanträngd form, ursprungligen skrivet som tidningsartiklar — men det sakliga är därför icke utslutet. Tvärtom, det är en ganska lärorik liten skrift, en af dessa repetitionskurser i vår kvinnoakademik, som vår tröglärda generation så väl behöver.

Den nyktra och behärskade formen, som aldrig tillåter sig några språng utanför det regelrätta, är en ytterligare rekommendation för arbetet, den sviker t. o. m. ej när man anar att en personlig antipati spelat in, och blott helt svagt tillåtes en subjektiv uppfattning att skymta mellan raderna. Särskildt framträder denna berömvärda objektivitet i behandlingen af det kritiska moment i vår moderna kvinnorörelsens historia, som kan kallas den »missbrukade kvinnokrafts-striden», hvilken, som litet hvar nog erinrar sig, en gång kommit lidelsernas böljor i vårt samhälle att svalla högt. Här skall den känsligaste våg icke kunna afgöra åt hvilken sida förf. personligen lutar, och man förstår att hon, som hon säger, icke anser »så absolut fördömligt detta, som S. A. Hedin en gång i indignation förebrädde kvinnorna, att omedelbart efter hvart annat lika intensivt applådera två talare som framställa diametralt olika åsikter». I föreliggande fall håller man emellertid förf. räkning för att hon vetat häfda en så rent »kvinlig ståndpunkt».

Hvad för öfrigt det sakliga beträffar har, som redan nämnts, det mesta möjliga af fakta och siffror tagits med på dessa få sidor, från 1840-talets myndighetsförklaring, den egentliga utgångspunkten för »kvinnofrågan i Sverige», till dess sist nådda station: den politiska kvinnoorganisationen. Till rörelsens olika yttringar ställer sig fru Linder öfvervägande vänligt, äfven Fredrika-Bremer-Förbundet får sig en vacker mention — det är ju åt minnet af dess stiftarinna, Sophie Adlersparre, hon ägnat sitt lilla arbete. Ja, t. o. m. när hon reserverar sig mot någon sida af förbundsverksamheten, sker äfven detta i en human ton och det oblida omdömet framställes mer som en »folkets röst», än som ett uttryck för förf:s personliga mening, ett förfaringsätt, som naturligtvis afväpnar motkritiken.

I ett fall kommer dock förf. med ett bestämdt kraf, och det lyder: »Plats för ungdomen!» Särskildt vill hon ha Fredrika-Bremer-Förbundets styrelser och komitéer öppnade för denna blomstrande skara. En vacker och välmenande tanke! Att dess förverkligande skulle vara till fromma för kvinnoakademikens arbete är ju möjligt, om för ungdomen själf mer tvifvelaktigt.

I sina slutreflexioner lämnar förf. emellertid sin roll af opartisk »Beobachter» för att taga ett bestämdt afstånd från en viss riktning i tiden, den som utmynnar i ett ensidigt »frambäfvande af kvinnan som släktvarelse». Och hur villigt ger man henne ej häri rätt! Hur mätt är man ej, till leda mätt på dessa kvinno-

bikter, själsanalyser och lifstragedier, hvarmed den nya inhemska och utländska litteraturen är impregnerad och som äro ett uttryck för den angifna tidstendensen! Men när fru Linder påstår »att kvinnorörelsens ledande krafter spilla sin tid» på lösningen af dessa slags axiom, förstår man henne inte. Kvinnosakskvinnorna och representanterna för »das neue Weib», stammödrarna till de moderna själfbekännelserna, som så skarpt fördömas, skulle göra gemensam sak med hvarandra? Hur skulle ej dessa sistnämnda korsa sig i indignerad fasa vid blotta tanken på en sammanblandning! Naturligtvis är förf. fullt på det klara med distinktionerna, men hennes annars så rediga framställning saknar här ett bindeled i det logiska sammanhanget.

Att vi hunnit till »kvinnorörelsens sista skede» är för öfrigt hvad fru Linder läst sig till af tidens tecken. Kvinnofrågan skulle alltså redan vara löst eller i det närmaste så? Här kan man endast i alla stackars sträfvande kvinnosakskvinnors namn höja en hjärtesuck: Eja, vore vi där!

L. D.

Föreningsmeddelande.

Fredrika-Bremer-Förbundets stipendieinstitution.

Stipendierna för år 1905 hafva utdelats som följer:

Från *Donationsfonden*: 1,500 kr. till med. licentiaten Anna Dahlström, resestipendium; 1,000 kr. till med. licentiaten Gerda Uddgren, resestipendium; 500 kr. till med. kand. Matilda Freidenfelt; 400 kr. till med. kand. Maria Ingelman.

Från *Allmänna stipendiefonden*: 400 kr. till fröken Ester Claesson, till studier i trädgårdsarkitektur i utlandet (Stockholms stip.); 300 kr. till Fröken Anna Gustafsson, för studier af kvinnosaksorganisationen i England (fritt stip.); 325 kr. till fröken Hildegard Goldkuhl, för sjukvårdskurs (Norrbottens stip.); 260 kr. till fröken Sofia Westerberg, för kurs vid fackskolan i huslig ekonomi i Uppsala (Västerbottens stip.); 200 kr. till lappflickan Anna Tomasdotter Wilks, för sjukvårdskurs (Västernorrlands stip.); 200 kr. till fru Olga Köehler, för barnmorskekurs (Värmlands stip.); 225 kr. till fröken Elisabeth Kjellström, för sjukvårdskurs (Västmanlands stip.); 200 kr. fröken Elin Hultén, för ordnad kurs i barnavård (Göteborgs och Bohus stip.); 200 kr. till åbodottern Berta Alida Anderson, för kurs i fjäderfäskötsel vid Ådö (Göteborgs och Bohus stip.); 260 kr. till fröken Valborg Jungner, för kurs vid folkskolläraryrkesseminarium (Skaraborgs stip.); 200 kr. till fröken Greta Sjunnesson, för utbildning till arkitektbiträde (Östergötlands stip.); 300 kr. till fröken Anna Törnberg, för kurs vid folkskolläraryrkesseminarium (Södermanlands stip.); 225 kr. till fröken

Signe Nyman, för kurs vid folkskollärarynnesseminarium (Gotlands stip.); 225 kr. till hemmansägaredottern Sigrid Larson, för barnmorskekurs (Blekinge stip.); 200 kr. till fröken Elin Lemchen, för kurs vid fackskola i huslig ekonomi (Kristianstads stip.); 260 kr. till fröken Elsa Selldén, för kurs vid Tekniska skolan i Stockholm (Kopparbergs stip.); 200 kr. till fröken Irene Dyberg, för kurs vid folkskollärarynnesseminarium (Uppsala stip.); 200 kr. till fröken Gerda Bursell, för sjukvårdskurs (Jönköpings stip.); 200 kr. till fröken Hedvig Sandberg, för sjukvårdskurs (Älfsborgs stip.).

På förekommnen anledning komma stipendierna, afsedda för kvinnor med hemortsrätt inom Malmöhus och Jämtlands län, att utdelas vid en senare tidpunkt.

*

Stadgar och arbetsordning för Fredrika-Bremer-Förbundets kretsar ha nu af styrelsen antagits. Ur dessa, hvilka jämte en cirkulärskrifvelse komma att tillsändas Förbundets ombud, må följande hufvudpunkter anföras:

Förbundets ändamål är att dels verka för utbredande af Fredrika-Bremer-Förbundets idéer, dels praktiskt arbeta för lokala intressen, som stå i öfverensstämmelse med Förbundets program. — Hvarje inom förbundskretsens område bosatt medlem af Fredrika-Bremer-Förbundet är berättigad att tillhöra densamma. — Därjämte kunna äfven andra för dess lokala verksamhet intresserade personer vinna inträde såsom *lokalmedlemmar*. — Förbundskretsens angelägenheter handhafvas af en af densamma utsedd styrelse, bestående af fem personer, hvilken inom sig väljer ordförande, vice ordförande, sekreterare och kassaförvaltare. — Förbundets styrelse utgör *Centralstyrelse* för samtliga förbundskretsar samt är organ för förbundskretsarnas gemensamma uppträdande, den beslutar angående alla sådana åtgärder, som taga deras samfälliga verksamhet i anspråk. — Sambandet mellan Centralstyrelsen och förbundskretsarna förmedlas af en *nämnd*, bestående af 3 i hufvudstaden bosatta personer, af hvilka 1 utses af Centralstyrelsen och 2 af förbundskretsarna. — Förbundskretsarna sammanträda om möjligt hvarje år till gemensamt kretsmöte å tid och ort, som vid förgående möte bestämts. Tid och ort för första mötet bestämmas af och delgifves genom Centralstyrelsen. I dessa möten äga samtliga medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet och dess kretsar rätt att delta.

Se för öfrigt stadgar och arbetsordning, hvilka tillhandahållas af Förbundsbyrån.

*

Fredrika-Bremer-Förbundets årsmöte äger rum å Förbundets byrå tisdagen den 30 maj kl. 7 e. m.

Rättelse: I redogörelsen för *Stockholms Internationella lärarinnehem* i föregående häfte förekommer ett par felaktiga uppgifter beträffande hemmets inackorderingspriser. Dessa ha hittills ställt sig högst 60 kr. i månaden för ensamt rum (ej 75 kr.) samt lägst 50 kr. för deladt rum (ej 62 kr.). Från och med nästkommande hösttermin har styrelsen dock sett sig nödsakad besluta en ökning af 5 kr. på hvardera priset.

*

Föreningen för kvinnans politiska rösträtt i Stockholm

har på senaste tiden utvecklat en äfven för denna lifaktiga förening ovanligt intensiv verksamhet. Således har två offentliga möten hållits, det ena i Folkets hus den 18 april, det andra å K. F. U. M:s stora sal den 2 maj. Vid det förra mötet höll *fröken Anna Whitlock* föredrag öfver ämnet: »Hvarför böra arbeterskorna ansluta sig till den kvinliga rösträttsrörelsen?»

I detta framhölls, att det började kännas allt svårare och svårare för de arbetande kvinnorna att ej ha rösträtt och få deltaga i lagstiftningen. Man kan ej begära en sådan förståelse och ett sådant ädelmod hos människor, att de ej i första hand tänka på sig själva, hvilket nog männen gjort vid stiftandet af de lagar, hvilka äfven kvinnorna måste lyda. Tal. tog en mängd exempel härfå från lagar, som rörde mannens målsman-skap öfver hustrun, hurusom hustrun ej hade något annat att fordra af mannen än försörjning. Sådana lagar skulle ej finnas kvar, när kvinnan fått rösträtt. Lagarna, som rörde kvinnans förhållande till mannen, måste läggas om efter annan måttstock; här dugde intet lappverk.

Kvinnorna ha visat, att deras deltagande i den sociala rörelsen är nödvändigt, och hon måste göra allt för att få mannen att erkänna detta. Man hade i viss mån lyckats häri genom den kvinliga rösträttsföreningens arbete. Många mena, att denna rörelse är en öfverklassrörelse, men föreningen har ej menat att så skulle blifva fallet. Alla kvinnor, som inse betydelsen af att kvinnan erhåller rösträtt, måste med, och arbeterskorna böra förstå, att det är bättre för målets vinnande, att de gå in i och styrka den förening som finnes, än bilda en ny förening i samma syfte. Ej allenast klokheten bjöde enighet, utan äfven den systerliga samhörighetskänslan, det andliga systerskapet. Att inom riksdagen sympatierna för kvinnans sak vuxit, kunde man se däraf, att herr Lindhagens motion i ämnet förra gången den framlämnades hade 30 instämmanden, men i år fått 58. Man måste göra allt för att visa riksdagen, att kvinnorna verkligen ville ha medbestämmanderätt.

Ordet lämnades därefter fritt och ett 10-tal kvinnor framförde sina åsikter i frågan, alla utmynnande i krafvet på rösträtt. Att arbeterskorna ej mera anslöto sig till föreningen, berodde dels därpå, att de ansett den vara en öfverklassförening, dels emedan de ej ville motarbeta sina manliga kamraters rösträttssträfvanden.

* * *

Mötet den 2 maj öppnades af föreningens ordförande, *fru Emilia Broomé*, som hälsade de närvarande välkomna och då särskildt vände sig till de närvarande riksdagsmännen. Föreningen hade nämligen till detta möte inbjudit samtliga riksdagens ledamöter och ett 20-tal ledamöter hade också trots den bråda tiden mottagit inbjudningen.

Därefter höll *dr. Lydia Wahlström* föredrag öfver ämnet: »Några lärdomar från utlandets kvinliga rösträttsrörelse» och uppehöll hon sig

därvid särskildt vid de två i detta hänseende mest representativa länderna nämligen England och Amerika. Tal. skildrade den kamp, som i båda dessa länder förts för den kvinliga rösträttens genomförande och som i Amerika endast ledt till att rösträtt för kvinnan genomförts i fyra af förbundsstaterna, medan frågan i England allt framgent vore olöst. Efter en rätt skarp och utförlig kritik af de skäl, som från motsidan anförts emot den kvinliga rösträttens genomförande, slutade tal. med att påpeka att af hela den strid, som på detta område förts, kunde man draga den lärdomen att (med en liten omskrifning): bra kvinna hjälper sig själf.

Framför allt varnade talarinnan för att i denna sak förlita sig på partier, erfarenheten hade hittills med all tydlighet visat, att denna fråga ej kunde göras till en partifråga, emedan ju intet parti kunde med säkerhet beräkna, huruvida rösträttens utsträckning till kvinnorna skulle innebära en ökning i det egna partiets eller i motståndarnes läger.

Fröken Sigrid Björklund lämna de därefter en öfverblick öfver den kvinliga rösträttsrörelsens historia i Sverige, därvid hon redogjorde för en del af de motioner, som härom framkommit i riksdagen. Frågan vore af gammalt datum och för att finna dess upprinnelse måste man gå tillbaka så långt som till 1840, då Geijer väckte den på tal. År 1862 erhöi kvinnan i Sverige kommunal rösträtt, men det dröjde ända till 1884 innan motion första gången väcktes i riksdagen om politisk rösträtt åt kvinnor. Sedan tal. redogjort för innebörden i denna af redaktör F. T. Borg väckta motion och dess behandling i kamrarna, slutade hon med att omnämna den nu i riksdagen väckta massmotionen, undertecknad af 58 andra kammar-ledamöter, om skrifvelse till k. m:t angående rösträtt åt kvinnan.

Fru Broomé framlade därefter förslag till resolution, som efter någon diskussion antogs. Resolutionen, som förut antagits af mötet å Folkets hus den 18 april, var af följande lydelse:

»Kvinnor i Stockholm, samlade till offentligt möte den 2 maj 1905, uttala härmed en protest mot att kvinnorna äro utestängda från politisk rösträtt.

I saknad af full medborgarrätt äro de nu uteslutna från inflytande på de lagar, hvilka kvinnorna såväl som männen äro pliktiga att lyda, och från medbestämmanderätt rörande de skatter, hvilka kvinnorna såväl som männen ha skyldighet att erlägga.

Då detta enligt vår mening innebär en samhällelig orättvisa, vilja vi uttala den förhoppningen, att riksdagen ej måtte undanskjuta kvinnornas rösträttsfråga till en obestämd framtid, utan ville bifalla det af 58 ledamöter af riksdagens andra kammare väckta yrkandet, att riksdagen i skrifvelse till k. m:t måtte anhålla om utredning och förslag angående beredande af politisk rösträtt åt Sveriges kvinnor.»

Mötet beslöt dessutom att uttala sin tacksamhet mot samtliga de herrar motionärer, som vid årets riksdag understödt kvinnornas rösträttskraf.

Vi ha fått oss tillståndt följande behjärtansvärda

Upprop.

Vård af vuxna blinda-döfstumma.

Det finnes sorgligt nog äfven i vårt land ett mycket stort antal vanlottade såsom blinda, döfstumma, sinnesslöa m. fl. Om blott ett af dessa lyten är för handen, är det nog att göra lifvet tungt. Huru mycket svårare måste det icke vara, om två eller flera lyten samtidigt drabba ett barn.

Både staten och den allmänna såväl som den enskilda välgörenheten hafva tagit de vanlottade om hand och i vårt filantropiska tidehvarf göres det mycket för att hindra deras nöd och för att trots deras lyten bibringa dem undervisning och fostra dem till nyttiga människor.

I »Skolhemmet i Venersborg för blinda döfstumma», afsedt för blinda barn, som tillika äro döfstumma eller sinnesslöa, undervisas f. n. 10 blinda döfstumma och 15 blinda sinnesslöa från alla delar af landet, emedan detta skolhem är den enda anstalt där barn med sådana dubbla lyten kunna erhålla uppfostran. Dessa olyckliga, — som lefva i en värld — »öde och tom», — där ej vare sig en strimma af ljus eller något ljud stör den grafiska tystnad och det ogenomträngliga mörker, hvaraf de i inre och yttre motto äro omgifna — kunna genom undervisning föras ut ur detta andliga fångsel och omdanas till tänkande, lyckliga varelser, som glädja sig — under så dystra yttre förhållanden — åt att kunna arbeta och åt hoppet att därute finnas inga blinda eller döfstumma, där skola de både se och höra, tala och sjunga.

Men när skoltiden är slut, och de måste återvända till sina, i de flesta fall, fattiga, usla, dåliga s. k. hem, vänta dem nöd och elände; de hvarken kunna eller få arbeta längre, då det saknas den ledning och hjälp de behöfva; ingen förstår dem; man blyges för dem; de skuffas undan och öfverlämnas åt sig själfva och sin sorg, att de ej äro som andra; deras arbetsförmåga och arbetslust försvinna; de förslöas allt mera och allt det arbete, som i skolan nedlagts är förgäfvets.

För att råda bot på detta gränslösa elände måste ett litet *arbetshem* upprättas, där de finna en fristad, blifva omhändertagna och förstädda och där de genom tillfälle till arbete vidare utvecklas och få glädja sig åt hvad de under skoltiden lärt.

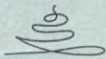
För detta ändamål har »föreningen för vård af vuxna blinda, som äro döfstumma eller sinnesslöa» bildats och gjort till sin uppgift att »i främsta rummet upprätta och underhålla ett arbetshem». Medlemsafgiften är frivillig men må dock ej understiga en krona årligen eller 25 kr. en gång för alla.

Du, som är lycklig nog att hvarken sakna syn eller hörsel, än mindre båda, och du som ser alla dina barn, glada och lyckliga omkring dig, tänk på de många arma, som, utan eget förvållande, drabbats af en sådan olycka som att förlora både syn och hörsel, gif din skärf genom att anteckna dig såsom medlem af

Föreningen för vård af vuxna blinda, som äro döfstumma
eller sinnesslöa.

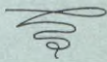
A.-B. Gustaf Holmbloms
Kappaffär

**Största
Specialhus
i
Norden**

I billiga prislägen
stört sortiment

Norrmalmstorg,
Stockholm.

Anmälan.

Dagny utkommer 1905 med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet . . . kr. 3.50.

För icke medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet » 5.00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå till ett pris af 30 öre pr enkelhäfte.

Vademecum

var bland alla munvatten på hygieniska utställningen i Paris 1902 det enda som erhöll högsta utmärkelse, Guldmedalj, och detta i sin egenkap af »antiseptiskt munvatten» (antiseptique dentifrice).

Barnängens Tekniska Fabrik,
H. M:t Konungens hofleverantör
Stockholm.

Anonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62. Förbundets byrå öppen 11—4. Allm. tel. 48 16.

Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå: Tunnelgatan 25.

Rikstelef. 68 98.

A. T. 82 11.